

mogła mieć jedynie ograniczony zasięg: uważaliśmy, że po tylu latach należałoby szereg (wiele) haseł napisać na nowo, na co Redakcja Wydawnictwa nie chciała się zgodzić. Po pertraktacjach napisaliśmy „Dodatek”, który jednak mógł mieć jedynie ograniczoną objętość (maks. 1 arkusz), co pozwoliło na zamieszczenie tylko najbardziej potrzebnych zmian. Uważałem – i sądzę tak nadal – że najpilniejszą sprawą było podanie współczesnego stanu wiedzy w takich dziedzinach jak system okrytozalążkowych, problemy związane z klasyfikacją pierwszych osiowych roślin lądowych, czy systematyka zielenic, gdzie zmiany poglądów od czasu powstania haseł miały charakter niemal rewolucyjny. Przyspaję, że przejście od systemu porostów jako takich do włączenia tej grupy do grzybów miało taki właśnie charakter. Ale... i tu muszę omówić jeszcze jeden aspekt związany z historią *Słownika*, a mianowicie jego adres.

Od samego początku miała to być pozycja popularna (taki jest – a przynajmniej był dawniej – charakter wydawnictwa Wiedza Powszechna) przeznaczona przede wszystkim dla uczniów szkół średnich, zwłaszcza licealistów przygotowujących się do egzaminu na studia. Ponieważ chcieliśmy nadać tej pozycji jak najwyższą – możliwą w tych ramach – rangę, więc pisaliśmy hasła także z myślą o studentach biologii, zwłaszcza botaniki. Sądziłem także, że *Słownik* może być również pomocą dla pracowników naukowych, zwłaszcza młodych, ale – oczywiście – nie dla specjalistów. To stwierdzenie nie ma oczywiście charakteru usprawiedliwienia – nawet na najbardziej popularnym poziomie (a zwłaszcza na takim) wiadomości powinny być najwyższej jakości, także jak chodzi o ich aktualność. Wracając teraz do Ale... z poprzedniego akapitu, chcę stwierdzić, że sądziłem, iż wzmianka w „Dodatku”... „porosty... traktowane są obecnie powszechnie jako grzyby i stanowią albo ich odrębną podgrupę, albo przestają istnieć jako takson, a przedstawicieli ich rozdzieleni zostają do odpowiednich grup grzybów” załatwia to, co najważniejsze. Ewentualny system może interesować – tak mi się wydawało – jedynie specjalistów; utwierdzałem się w tym przekonaniu przeglądając np. klucz Nowaka i Tobolewskiego, jedyny w języku polskim klucz do oznaczania porostów, gdzie taki system „przez wszystkich zapomniany” został użyty. Oczywiście usunę tę lukę w nowym wydaniu *Słownika*, o ile takowe w ogóle się ukáže.

Wdzięczny jestem za szereg innych uwag, które – podobnie jak w przypadku porostów – będę się starał uwzględnić w następnym wydaniu.

Jerzy SZWEJKOWSKI

## RECENZJE BOOK REVIEWS

NAKAIKE T. *New flora of Japan, Pteridophyta*. Revised and enlarged. Shibundo Co., Ltd. Publishers, Tokyo 1992, ss. VII + 868, ryc. 909. Cena 25.000 yenów (ok. 250 dol. USA). ISBN 4-7843-0122-4.

Omawiana książka jest drugą, poprawioną i poszerzoną wersją katalogu paprotników Japonii, połączonego z ikonografią i opublikowanego po raz pierwszy w 1982 roku. Jej tekst, napisany wyłącznie w języku japońskim, jest dla europejskiego użytkownika praktycznie niedostępny. Tym, co można z niego bez trudu odczytać, są jedynie obowiązujące nazwy łacińskie, synonimika i liczby chromosomów, podawane dla wszystkich omawianych gatunków. Użyteczna może być natomiast ilustracyjna strona dzieła. Składają się na nią czarno-białe fotografie okazów zielnikowych, starannie dobrane i uzupełnione niekiedy diagnostycznie ważnymi szczegółami. Niewielka ich część odnosi się do typów nomenklatorycznych, co oczywiście zwiększa ich znaczenie. W podstawowym rozdziale książki, przejętym z pierwszego jej wydania, omówiono i zilustrowano 721 gatunków (wraz z niektórymi najwybitniejszymi taksonami wewnątrzgatunkowymi) i 130 mieszańców międzygatunkowych. Dodany w nowym wydaniu rozdział uzupełniający uwzględnia dalszych 60 taksonów. Łącznie daje to 909 taksonów, co wymownie świadczy o bogactwie i różnorodności pteridoflory Japonii.

Książka zawiera listę sześćdziesięciu opublikowanych w niej nowych kombinacji nomenklatorycznych, indeks przynależności rodzinowej uwzględnionych rodzajów, skorowidz nazw łacińskich i japońskich. Wydana jest bardzo starannie i posiada efektowną szatę zewnętrzną. Na pewno stanowić ona będzie cenne dopełnienie każdego księgozbioru pteridologicznego.

Jan KORNAŚ

MUCINA L., GRABHERR G., ELLMAUER T., WALLNÖFER S. (red.). *Die Pflanzengesellschaften Österreichs. Teil I: Anthropogene Vegetation. Teil II: Natürliche Waldfreie Vegetation. Teil III: Wälder und Gebüsche*. Gustav Fischer Verlag, Jena – Stuttgart – New York, 1993, ss. 1454. Cena 198. – DM. ISBN 3-334-60452-7.

Omawiana książka jest pierwszym w literaturze przeglądem zbiorowisk roślinnych Austrii. Jej napisa-

nie było zadaniem bardzo rozległym i trudnym, przede wszystkim ze względu na wielkie zróżnicowanie szaty roślinnej tego kraju. Mimo to przygotowanie dzieła zajęło zaledwie cztery lata. Wzięło w nim udział 21 autorów (w tym trzech zagranicznych: dwóch z Czech i jeden ze Słowacji). Całością prac kierowała czwórka redaktorów z młodszego pokolenia fitosocjologów pracujących w ośrodku wiedeńskim.

Książka opiera się na ogromnym materiale faktycznym, obejmującym – jak się szacuje – około 100.000 zdjęć fitosocjologicznych. Wykorzystano w niej całe istniejące piśmiennictwo (około 8.000 tytułów), łącznie z trudno dostępną „szarą strefą” (dysertacje, prace dyplomowe, ekspertyzy fitosocjologiczne, sprawozdania z wycieczek, a nawet pojedyncze nie publikowane zdjęcia fitosocjologiczne). Uwzględniono także najważniejsze opracowania syntaksonomiczne z krajów ościennych. Korzystano również z pomocy licznych konsultantów z Niemiec, Holandii, Szwajcarii, Czech, Słowacji i Włoch, którzy dokonowali rewizji pierwotnych wersji maszynopisów. W szczególnie trudnych grupach zbiorowisk zastosowano metody numeryczne, przy czym w tekście książki zamieszczono tylko ich końcowe wyniki, odkładając obszerniejszą dyskusję do odrębnych publikacji. W mało znanych lub zupełnie dotąd w Austrii nie badanych grupach zbiorowisk zebrano oryginalne materiały zdjęciowe (m.in. poprzez specjalnie ustawione prace dyplomowe i sondażowe wyjazdy w teren).

Książka składa się z trzech obszernych tomów. Pierwszy z nich dotyczy roślinności synantropijnej, drugi – naturalnej roślinności nieleśnej, a trzeci – roślinności leśnej i zaroślowej. W tomie pierwszym zamieszczono ponadto rozdziały wstępne dla całego dzieła, omawiające jego podstawowe założenia, definicje nomenklatoryczne i syntaksonomiczne, charakterystykę środowiska geograficznego Austrii i fitogeograficzną analizę jej szaty roślinnej. Każdy tom posiada własny rozdział wstępny (z podstawową bibliografią), uwagi na temat używanej nomenklatury gatunkowej i skorowidz łacińskich nazw zbiorowisk roślinnych. Podstawowymi syntaksonomicznymi jednostkami opracowania są klasy (w łącznej liczbie 37). Każdej z klas poświęcono oddzielny rozdział, zamknięty wyczerpującą bibliografią. Rozczłonkowanie w obrębie klas sięga do zespołów (a tylko wyjątkowo uwzględnia najwybitniejsze syntaksomy niższej rangi). Ujęcie zespołów jest dość wąskie; dla wielu z nich zrezygnowano z wymogu posiadania własnych gatunków charakterystycznych. Na opis zespołu składają się: (1) obowiązująca nazwa łaciska (zgodna z mię-

dzynardowym kodeksem nomenklatury fitosocjologicznej), (2) nazwa niemiecka, (3) synonimy łacińskie, (4) ewentualne uwagi nomenklatoryczne, (5) „diagnostyczna” kombinacja gatunków, obejmująca gatunki charakterystyczne w ścisłym tego słowa znaczeniu, gatunki wyróżniające i gatunki towarzyszące o wysokim stopniu stałości, (6) opisowa charakterystyka zespołu uwzględniająca jego właściwości strukturalne, ekologiczne i dynamiczne, rozmieszczenie geograficzne, zmienność, znaczenie gospodarcze, ewentualne zagrożenia i postulaty ochrony, a ponadto – w razie potrzeby – (7) krytyczne uwagi syntaksonomiczne.

Niewątpliwym brakiem omawianego dzieła jest niezamieszczenie w nim tabel fitosocjologicznych (choćby tylko w wersji skróconej). Autorzy usprawiedliwiają je nierównomiernością posiadanego materiału faktycznego, ogromnym nakładem czasu jakiego wymagałoby takie dopełnienie książki oraz tym, że dzięki wyczerpującym wykazom bibliograficznym czytelnik ma w każdej chwili możliwość znalezienia oryginalnej literatury źródłowej.

Reasumując trzeba przeglądnąć zespołów roślinnych Austrii ocenić jako poważne osiągnięcie w skali europejskiej. Mimo swego wstępnego charakteru stanowić on będzie na długo niezastąpione źródło informacji o szacie roślinnej tego kraju. Korzystać z niego będziemy na codzień na równi z *Szatką roślinną Polski* i opracowaniami W. Matuszkiewiczza i E. Oberdorfera.

Jan KORNAŚ

OZENDA P. *Végétation du continent européen*. DeLachaux et Nestlé, Lousanne, 1994, ss. XIII + 271, ryc. 149, liczne tab. Ceny nie podano, ISBN 2-603-00954-0.

Kontynent europejski nie doczekał się dotąd opracowania przeglądowego, poświęconego jego szacie roślinnej. Omawiana książka ma zapełnić tę lukę. Autor, twórca i wieloletni kierownik centrum kartografii ekologicznej w uniwersytecie w Grenoble, podjął próbę wykorzystania swego bogatego doświadczenia i bezpośredniej znajomości stosunków geobotanicznych licznych krajów europejskich do nakreślenia syntetycznego obrazu flory i roślinności naszego kontynentu. W wyniku tej próby powstało opracowanie zwarte i przejrzyste, jednolite pod względem koncepcyjnym i zawierające interesujący materiał faktyczny, lecz równocześnie nie uwzględniające w dostatecznej mierze podstawowej literatury przedmiotu, zwłaszcza w odniesieniu do krajów położonych poza francuskim i niemieckim obszarem językowym.

Książka składa się z 17 rozdziałów. Z czterech rozdziałów wstępnych: pierwszy wyjaśnia potrzebę i przydatność badań geobotanicznych, drugi zawiera krótki rys warunków klimatycznych i glebowych opracowanego obszaru, trzeci charakteryzuje skład i genezę jego flory, a czwarty przedstawia podstawowe jednostki biogeograficznego podziału Europy. Z kolei omówione zostały azonalne typy europejskich zbiorowisk roślinnych. Właściwy trzon opracowania tworzą rozdziały, zawierające szczegółowe charakterystyki ośmiu biogeograficznych prowincji (domaine), na jakie autor podzielił nasz kontynent: borealnej, atlantyckiej, środkowoeuropejskiej – nemoralnej, sarmackiej, stepowej, termomeridionalnej, śródziemnomorskiej i alpejskiej. Rozdziały końcowe zajmują się wpływem człowieka na szatę roślinną, kondycją lasów europejskich, uprawami rolnymi oraz zagadnieniami ochrony przyrody i jej zasobów w Europie. Całości dopełnia bibliografia i krótki skorowidz rzeczowy.

Ogólne koncepcje książki P. Ozendy mieszczą się w ramach zachodnioeuropejskich i środkowoeuropejskich szkół geobotanicznych. Wśród ujęć szczegółowych znaleźć można sporo propozycji co najmniej dyskusyjnych. Autor widzi stosunki geobotaniczne Europy poprzez pryzmat najbliższych sobie jednostek regionalnych (prowincji alpejskiej, śródziemnomorskiej i atlantyckiej), a zagadnienia dotyczące odleglejszych regionów kontynentu (w tym także Europy środkowo-wschodniej) traktuje bardziej marginalnie. Stąd wzięły się zapewne takie kontrowersyjne ujęcia, jak przeprowadzenie granicy pomiędzy prowincją środkowoeuropejską – nemoralną i sarmacką przez środek terytorium Polski (p. 137) lub pominięcie podziału geobotanicznego Karpat wedle B. Pawłowskiego (p. 207). Zaważył na tym niewątpliwie także i ten fakt, że wiele danych zaczerpnął autor z drugiej ręki (np. z uproszczonych z natury rzeczy opracowań przewodnikowych dla międzynarodowych wycieczek geobotanicznych), a pominął tak ważne opracowania podstawowe, jak *Szata roślinna Polski* (1972) i jej angielska wersja (*Vegetation of Poland*, 1966).

Mimo tych rozbieżności z ogólnie u nas przyjmowanymi koncepcjami regionalnymi, książka P. Ozendy może być dla czytelnika polskiego użytecznym wprowadzeniem w zagadnienia geobotaniczne kontynentu europejskiego i przydatnym przewodnikiem po zachodnioeuropejskiej literaturze z tego zakresu.

Jan KORNAŚ

YEO P. F. *Secondary pollen presentation. Form, function and evolution. (Plant Systematics and Evolution, Supplementum 6)*. Springer Verlag, Wien – New

York, 1993. Ss. VIII + 268, 55 ryc., 16 tab., sztywna opr. Cena 220. – DM. ISBN 3–211–82448–0.

Zapylenie kwiatów roślin okrytozalążkowych nie zawsze odbywa się prostą drogą poprzez przeniesienie ziarna pyłku bezpośrednio z pylników na znamię słupka. Często zdarza się, że pyłek uwolniony z pylników gromadzi się przejściowo na innych niż znamię częściach kwiatu (np. na okwiecie, prątniczkach lub słupku poza obrębem znamion). Dopiero później zabierają go stąd odwiedzające kwiat zwierzęta, które w końcu składają go na znamieniu. Takie „wtórne podawanie pyłku” (*secondary pollen presentation*) znane jest u przedstawicieli co najmniej 25 rodzin *Angiospermae*; panuje ono niepodzielnie u złożonych (*Compositae*), dzwonkowatych (*Campanulaceae*) i lobeliowatych (*Lobeliaceae*), a dużą rolę odgrywa także u motylkowatych (*Papilionaceae*), srebrnikowatych (*Proteaceae*) i marzanowatych (*Rubiaceae*). Mimo swego rozpowszechnienia zjawisko to nie czekało się dotąd wyczerpującego opracowania przeglądowego. Recenzowana książka wypełnia tę lukę. Rozpoczyna się ona od krótkiego wstępu, w którym omówione zostały: zakres i cel opracowania, źródła informacji (własne badania autora i cała literatura biologicznokwiatowa, łącznie z klasycznymi dziełami opisowymi z zeszłego stulecia), stosowana terminologia oraz ujednolicone skróty i symbole, używane konsekwentnie w całym tekście. Właściwą treść dzieła tworzą omówienia wszystkich znanych przypadków (*case histories*) zapylenia z wtórnym podawaniem pyłku. Zawierają one dokładne opisy budowy kwiatów i działających w nich mechanizmów, listy odnośnej literatury (dla każdego przypadku oddzielnie), a z reguły także bardzo dobre ryciny.

W książce zamieszczono również interesującą dyskusję generalną, w której znalazły omówienie m.in. takie zagadnienia jak znaczenie wtórnego podawania pyłku (dla jego oszczędności oraz dla zapobiegania samozapyleniu), żywotności pyłku przy wtórnym podawaniu, wykorzystywanie pyłku jako pożytku przez odwiedzające zwierzęta, substancje sklejące pyłek, związki pomiędzy wtórnym podawaniem pyłku a taksonomiczną przynależnością rośliny, odwołanie do dotychczasowej ewolucji wtórnego podawania pyłku i rozważania na temat perspektyw dalszego rozwoju tego zjawiska. Całości dzieła dopełniają: krótkie streszczenie, obszerna generalna lista bibliograficzna, sugestie co do przyszłych badań i tabelaryczne zestawienie wszystkich znanych dotychczas przypadków wtórnego podawania pyłku oraz skorowidz nazw roślin.

Książka wydana jest niezwykle starannie, w estetycznej szacie zewnętrznej, do czego walnie przyczyniają się liczne i bardzo piękne ryciny. Stanowić ona będzie na pewno przez wiele dziesiątków lat bogate i rzetelne źródło informacji dla wszystkich interesujących się zjawiskami zapylenia kwiatów u roślin okrytozalążkowych.

Jan KORNAŚ

*Flora of North America north of Mexico*. Ed. by Flora of North America Editorial Committee (Convening Editor: Nancy R. MORIN). Vol. 1. Introduction. Oxford University Press, New York – Oxford, 1993, ss. XXI + 372, ryc. 164, tab. 15. Cena 75 dol. USA. ISBN 0–19–505713–9.

*Flora of North America north of Mexico*. Ed. by Flora of North America Editorial Committee (Convening Editor: Nancy R. MORIN). Vol. 2. Pteridophytes and Gymnosperms. Oxford University Press, New York – Oxford, 1993, ss. XVI + 475, ok. 185 ryc., ok. 550 map zasięgowych. Cena 75 – dol. USA. ISBN 0–19–508242–7.

Ukazanie się dwóch pierwszych tomów wielkiej opisowej Flory Ameryki Północnej jest wydarzeniem, którego znaczenie trudno byłoby przecenić. Całość, zakrojona na 14 tomów, ma wyjść z druku do roku 2 000. Tom pierwszy ma charakter wprowadzający, ostatni obejmie skumulowaną bibliografię i skorowidze całości, a pozostałe zawierają będą opracowania systematyczne paprotników i nagozalążkowych (tom 2), okrytozalążkowych (tomy 3–12) oraz mszaków (tom 13). W dziele uwzględnione zostaną wszystkie gatunki (i podgatunki) rodzime lub trwale zadomowione na obszarach rozciągających się na północ od granicy Meksyku z USA, łącznie z przybrzeżnymi wyspami i Grenlandią. Florę naczyniową tego ogromnego terytorium szacuje się na 18 000 gatunków (w tym 3 000 gatunków synantropijnych obcego pochodzenia)<sup>1</sup>.

Projekt opracowania *Flory Ameryki Północnej* ma za sobą długą historię. Już w 1964 r. botanicy północnoamerykańscy, zainspirowani pracami nad *Flora Europaea*, rozważali podjęcie podobnego zadania na swym terytorium. Ostateczne ramy organizacyjne projektu stworzono w 1982 r.; od roku 1983 ulokowano centrum tych poczynań w Missouri Botanical Garden, St. Louis, MO., a niedługo potem uzyskano trwałe podstawy finansowe dla projektu dzięki dotacjom ze strony kilku sponsorów, przede wszystkim Pew

Charitable Trust (od 1988 r.) i National Science Foundation (od 1989 r.). W chwili obecnej „Flora Ameryki Północnej” dysponuje znakomicie zorganizowanym 24-osobowym zespołem redakcyjnym i liczącym kilkuset współpracowników zespołem autorskim. Dla celów wydawnictwa uruchomiono specjalny biuletyn informacyjny (*Flora of North America Newsletter*), ukazujący się mniej więcej co dwa miesiące od 1987 r. Równoległe z przygotowaniem poszczególnych tomów do druku trwają prace nad budową trwałej, bardzo szeroko zakrojonej bazy danych, która ma objąć nie tylko cały zasób informacji przeznaczonej do publikacji, lecz także liczne dalsze dane uzupełniające. Bazę tę będzie się w sposób ciągły rozwijać i uzupełniać także i w przyszłości. Będzie ona dostępna dla wszystkich zainteresowanych jako dopełnienie opublikowanej wersji flory. Ranga takiego centrum informacyjnego będzie tym wyższa, że powstaje ono w powiązaniu z dwoma innymi wielkimi projektami florystycznymi realizowanymi w Missouri Botanical Garden: florą Ameryki Środkowej (*Flora Mesoamericana*) i angielskojęzyczną edycją flory Chin (*Flora of China*).

Wstępny tom *Flory Ameryki Północnej* zawiera założenia i historię projektu, charakterystykę warunków środowiskowych (rzeźby, klimatu i gleb) opracowywanego obszaru, zarys historii tamtejszej szaty roślinnej i klimatu od kredy po holocen, szkic współczesnej roślinności kontynentu, jego charakterystykę fitogeograficzną oraz obszernie rozważania na temat wpływu człowieka na szatę roślinną i potrzebę jej ochrony. Osobne rozdziały poświęcono zagadnieniom systematycznym: pojęciem gatunku i rodzajowi w rozumieniu autorów amerykańskich oraz podstawom klasyfikacji paprotników, nagozalążkowych i okrytozalążkowych. Tak skonstruowany tom tworzy samodzielną całość, stanowiącą bardzo instruktywne wprowadzenie w problematykę geobotaniczną kontynentu.

Tom drugi daje dobre wyobrażenie o charakterze opracowań taksonomicznych, stanowiących właściwą treść omawianego dzieła. Zawiera on klucze do oznaczania i opisy paprotników (438 gatunków) i nagozalążkowych (115 gatunków), przygotowane przez 55 autorów. Wszystkie opracowania opierają się na rewizji odnośnych materiałów zielnikowych, zgromadzonych w kolekcjach amerykańskich. Rewizje te wykonano przeważnie specjalnie dla omawianego dzieła; tylko w nielicznych przypadkach oparto się na rewizjach już publikowanych (zawsze najświeższej daty). Dla każdego z uwzględnionych gatunków podano obowiązującą nazwę łacińską (ze wskazaniem miejsca publikowania diagnozy), najważniejsze synonimy, nazwę angielską, opis morfologiczny, liczbę

<sup>1</sup> Jest to liczba stosunkowo niska, jeśli zważyć, że flora Europy liczy około 11 500 gatunków roślin naczyniowych.

chromosomów, informację fenologiczną, określenie wymagań siedliskowych i dane zasięgowe (zasięg pionowy, wykaz stanów i prowincji, w których dany takson występuje wraz z krótkim rysem zasięgu ogólnego). Dla każdego uwzględnionego taksonu zamieszczono niewielką, lecz bardzo dobrze czytelną mapkę jego rozmieszczenia na opracowanym terytorium. Mniej więcej 1/3 wszystkich gatunków przedstawiono na znakomicie wykonanych rysunkach, obrazujących pokroje lub diagnostycznie ważne szczegóły budowy rośliny. Dla bardzo wielu taksonów dodano krytyczne uwagi i komentarze. W przypadku dobrze poznanych pod względem cytotaksonomicznym grup paprotników zamieszczono schematy ich pokrewieństw filogenetycznych i podano – tam gdzie to było możliwe – informacje o liczbie zarodników w zarodni i szczególnych mechanizmach rozmnażania (np. apomiksji). Uwzględniono również fakty samodzielnego występowania gametofitów poza obrębem zasięgu normalnych sporofitów (w rodzinach *Hymenophyllaceae* i *Vittariaceae*) i skonstruowano odpowiednie klucze, pozwalające na identyfikację takich gametofitów.

Oba omawiane tomy posiadają własne skorowidze i wykazy bibliograficzne; oba też prezentują się znakomicie, zarówno co do treści, jak i szaty zewnętrznej. Wszystko wskazuje na to, że dzięki zbiorowemu wysiłkowi botaników amerykańskich powstaje dzieło, do którego stale będziemy sięgać po informacje, podobnie jak do *Flora Europaea*. Najbardziej nieocenione usługi oddawać będzie „Flora Ameryki Północnej” tym wszystkim, którzy pracują nad powiązaniem flor holarktycznych i ich historią lub też interesują się losami synantropijnych przybyszów pochodzenia północnoamerykańskiego w Europie i przybyszów europejskich w Ameryce.

Jan KORNAŚ

D'AMATO G., SPIEKSMAN Th. M., BONINI S. (red.), *Allergenic Pollen and Pollinosis in Europe*. Blackwell Scientific Publications, Oxford 1991, ss. 226, 181 ryc., 35 tab., 20 fot., opr. twarda, ISBN 0-632-03236-7.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat na terenie Europy zaobserwowano wyraźny wzrost zachorowań na alergie wywoływane przez kontakt z ziarnami pyłku określonych gatunków roślin. Problem ten jest przedmiotem zainteresowania naukowców z różnych krajów, a efektem ich pracy jest między innymi omawiana tu książka. Jest ona poświęcona zagadnieniom aeropalinologicznym (fenologii kwitnienia oraz rozprzestrze-

niania się ziarn pyłku), alergenom pyłkowym oraz chorobom przez nie wywołanym i odnosi się do obszaru Europy, tak silnie zróżnicowanego pod względem klimatycznym, geograficznym i florystycznym.

Książka powstała z inicjatywy Committee on Aerobiology of Allergenic Pollen and Mould Spores, działającego przy European Academy of Allergology and Clinical Immunology i jest wynikiem współpracy ponad siedemdziesięciu specjalistów z różnych dziedzin, między innymi aeropalinologów, mikrobiologów, klimatologów i lekarzy alergologów. Składa się ona z trzech części i zawiera w sumie czterdzieści dwa artykuły.

Część pierwsza, to siedem artykułów wprowadzających, które naświetlają różnorodne problemy dotyczące regionalnego zróżnicowania procesów kwitnienia, a więc zagrożeń alergenami pyłkowymi w Europie, metod pomiarów aeropalinologicznych, a także podają charakterystykę alergenów pyłkowych i podstawowe dane na temat morfologii najbardziej alergennych typów ziarn pyłku.

Na szczególną uwagę zasługują tu rozdziały przedstawiające kalendarze pyłkowe dla różnych obszarów Europy, z uwzględnieniem kilkunastu podstawowych gatunków roślin o alergennym pyłku (F. Th. M. Spieksmas) oraz mapy Europy ilustrujące kształtowanie się zjawisk pylenia tych gatunków w poszczególnych miesiącach (G. D'Amato). Natomiast rozdział na temat morfologii ziarn pyłku (C. A. Accorsi i in.) został zilustrowany atrakcyjnymi zdjęciami spod mikroskopu świetlnego i skaningowego.

Część druga zawiera dwanaście artykułów, które charakteryzują dane aeropalinologiczne, właściwości alergenne oraz dane kliniczne dotyczące podstawowych taksonów o pyłku stanowiącym zagrożenie dla alergików. Opracowano w ten sposób rodziny *Cupressaceae*, *Oleaceae*, *Fagaceae*, *Gramineae* i *Chenopodiaceae* oraz rodzaje *Alnus*, *Betula*, *Parietaria*, *Rumex*, *Artemisia*, *Ambrosia* i *Plantago*. Autorzy kolejnych referatów zwrócili szczególną uwagę na dynamikę pojawu pyłku określonych taksonów w poszczególnych okresach sezonu wegetacyjnego.

W trzeciej części książki zamieszczono 23 referaty, które naświetlają aktualną sytuację alergologiczną w większości krajów europejskich oraz na terenie byłego ZSRR. Do stworzenia tego fragmentu książki w dużej mierze przyczynili się lekarze alergolodzy oraz medyczne instytuty badawcze. Omówiono tu częstość i zakres występowania różnych chorób alergicznych, wywołanych uczuleniem na pyłek, metody diagnozowania oraz proponowane sposoby leczenia. We

wszystkich referatach podkreślono olbrzymie znaczenie profilaktyki jako głównej metody ochrony przed alergią. Niektórzy z autorów zamieścili w swoich pracach mapy rozmieszczenia stacji monitorujących zawartość pyłku w powietrzu. Bogata szata graficzna książki w postaci zdjęć, diagramów, tabel i wykresów w znaczący sposób ułatwia merytoryczny odbiór treści i stanowi niewątpliwie dodatkową zaletę tego opracowania.

Przedstawiona praca jest interdyscyplinarna, stanowi efekt badań różnych dziedzin nauki. Zawarte w niej materiały dostarczają cennych informacji przede wszystkim dla botaników (zwłaszcza palinologów), alergologów i osób uczulonych na pyłek. Jest to pozycja szczególnie ważna nie tylko dlatego, że stanowi unikalne opracowanie w skali Europy, lecz także z tej przyczyny, że w ostatnim okresie (także w Polsce) wyraźnie wzrasta zainteresowanie profilaktyką pyłkowicy, która musi się opierać na regularnych badaniach aeropalinologicznych. W badania takie włącza się coraz szersze grono polskich palinologów.

Małgorzata GÓRA

KOZŁOWSKI T. T., KRAMER P. J., PALLARDY S. G. *The Physiological Ecology of Woody Plants*. Academic Press, San Diego, 1991, ss. 657. ISBN 0-12-424160-3

Książka ta jest prawdziwym podręcznikiem w pozytywnym znaczeniu tego słowa. Obejmuje szeroki zakres zagadnień, jest napisana zwięźle i przejrzysto, unika przeładowania szczegółami. Składa się z 13 rozdziałów (napisanych wspólnie przez autorów), krótkiego wstępu i równie krótkiego podsumowania, obszernej bibliografii (ok. 2300 pozycji) oraz indeksów: angielskich (czy raczej amerykańskich) nazw drzew, ich nazw łacińskich i indeksu tematycznego. Po każdym rozdziale umieszczony jest ponadto krótki wykaz piśmiennictwa odnoszącego się do tego rozdziału.

Informacje z zakresu biochemii zawarte są tutaj w formie bardzo skróconej, i wraz z odniesieniami do anatomii mieszczą się w pierwszych dwóch rozdziałach. Rozdział 3, poświęcony wzrostowi i rozwojowi drzewostanów, zawiera głównie treści ekologiczne, dotyczące przebiegu konkurencji między drzewami rosnącymi w zwarciu, produktywności drzewostanów, sukcesji zbiorowisk leśnych. Następne rozdziały dotyczą wpływu poszczególnych czynników na wzrost i rozwój drzew i drzewostanów. Wpływ promieniowania świetlnego omówiony jest w rozdziale 4; rozdział 5 poświęcony jest temperaturze. W rozdziale 6 przedstawiony jest problem żywienia mine-

ralnego roślin drzewiastych na tle zmienności warunków glebowych. Rozdział 7 jest obszerniejszy niż poprzednie i zajmuje się gospodarką wodną roślin drzewiastych, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu niedoboru wody na ich fizjologię.

Rozdział 9 jest poświęcony wpływom zanieczyszczeń powietrza na rośliny drzewiaste; w cytowanym piśmiennictwie zauważalny jest tutaj udział prac autorów polskich. Oprócz oddziaływania poszczególnych substancji na aparat asymilacyjny drzew i krzewów są w tym rozdziale omówione także bardziej ogólne zagadnienia wpływu zanieczyszczeń powietrza na strukturę i funkcjonowanie ekosystemów leśnych, ze szczególnym uwzględnieniem roli „kwaśnych deszczów”. Wpływ dwutlenku węgla na rośliny drzewiaste jest omawiany w rozdziale 10; poświęcenie temu zagadnieniu osobnego rozdziału jest zapewne rezultatem powszechnego obecnie zaniepokojenia potencjalnymi skutkami „efektu cieplarnianego”.

W rozdziale 11 omówiony jest wpływ ognia; bezpośrednie oddziaływanie na drzewa i krzewy, pośredni wpływ na gospodarkę mineralną i stosunki wodne ekosystemów oraz na przebieg sukcesji. W rozdziale 12 omówiona jest rola wiatru. Końcowy, 13 rozdział, poświęcony jest praktykom hodowlanym stosowanym w leśnictwie, sadownictwie i w pielęgnowaniu zieleni ozdobnej.

Książka jest obficie ilustrowana wykresami, diagramami i rysunkami; fotografii jest mniej, ale są one na ogół dobrej jakości. Tabel i innych zestawień liczbowych jest sporo, ale nie odstraszą czytelnika ponieważ są zazwyczaj krótkie. Każdy rozdział podzielony jest na krótkie podrozdziały, których wyszczególnienie znajduje się na jego początku. Dla tych, którzy nie zamierzają czytać tej książki w całości, lecz będą w niej szukać odpowiedzi na konkretne pytania, ogromnym ułatwieniem jest szczegółowy indeks tematyczny.

W sumie jest to książka napisana w sposób bardzo przystępny, skierowana do szerokiej rzeszy czytelników. Być może filizjologom roślin wyda się zanadto uproszczona, ale głównymi jej adresatami są ekologowie oraz praktycy zajmujący się drzewami – leśnicy, sadownicy i specjaliści od zieleni ozdobnej. W warunkach polskich, gdzie rozdział między ekologią i filizjologią roślin jest głęboki i mocno utrwalony w tradycji, omawiane dzieło może mieć wartość nieocenioną dla specjalistów obu dziedzin. Szkoda, że dostęp do tej książki będą mieli zapewne tylko nieliczni spośród tych, którzy mogliby na jej lekturze skorzystać.

Jerzy SZWAGRZYK

PEARSALL, D. M. *Paleoethnobotany. A Handbook of Procedures*. Academic Press Inc. Harcourt Brace Jovanovich, Publishers. San Diego-New York-Boston-London-Sydney-Tokyo-Toronto. 1989. ss. XII + 470, ryc. i fot. 135, tab. 35. Cena 70.5 £. ISBN 0-12-548040-7.

Wydana w 1989 roku książka autorstwa Deborah M. Pearsall z Uniwersytetu Missouri jest pierwszym i, jak dotąd, jedynym podręcznikiem z zakresu metodyki badawczej archeobotaniki, tego działu paleobotaniki który zajmuje się badaniem szczątków roślin, znajdujących w obiektach archeologicznych.

Pierwszy, krótki rozdział wprowadza do historii badań archeobotanicznych, ponadto Autorka wyjaśnia nam cel z jakim napisała ten podręcznik; ma on służyć początkującym archeobotanikom, pomóc im w rozwiązywaniu problemów, z jakimi się spotykają przystępując do tego typu badań.

Kolejny rozdział opisuje metody pozyskiwania makroszczątków roślinnych. Najważniejszą techniką w badaniach tego typu jest flotacja czyli płukanie materiału, toteż tej metodzie poświęcono najwięcej miejsca prezentując różnego typu urządzenia flotacyjne na licznych schematach i fotografiach.

Rozdział trzeci dotyczy makroszczątków roślin, poczynając od wzorów opisu materiału kopalnego na zamieszczonych przykładowo formularzach. Nieodwołalne w codziennej pracy archeobotanika są kolekcje materiałów porównawczych obejmujące zbiory współczesnych owoców, nasion, drewnien, korzeni, zielonych części roślin itp. Autorka podaje czytelnikowi praktyczne wskazówki dotyczące tworzenia takich kolekcji i ich przechowywania. Bardzo ważnym momentem pracy archeobotanika jest oznaczanie makroszczątków roślin. Mogą to być owoce, nasiona, bulwy, korzenie, drewna, liście, źdźbła. Autorka omawia zarówno podstawowe metody identyfikacji szczątków jak też bardziej wyrafinowane techniki badawcze, np. zastosowanie mikroskopii elektronowej. W końcowej części rozdziału autorka opisuje metody prezentacji wyników, a przede wszystkim ich interpretacji.

Kolejne dwa rozdziały poświęcone są badaniom mikroszczątków roślinnych w archeobotanice. Rozdział 4 omawia zastosowanie metody analizy pyłkowej w badaniach archeologicznych, natomiast rozdział 5 dotyczy specjalnej metody badawczej – analizy fitolitów i jej zastosowaniu w archeobotanice. Fitolity, czyli ciała krzemionkowe, występują w wielu roślin jednoliściennych, a szczególnie charakterystyczne i różnorodne są u traw. Fitolity są przede wszy-

stkim wykorzystywane w identyfikacji gatunków zbóż w materiale archeologicznym. W obu rozdziałach omówiono wyczerpująco zarówno metody pozyskiwania materiału w terenie jak i jego laboratoryjne opracowanie oraz prezentację i interpretację otrzymanych wyników.

Ostatni rozdział pt. "Łączna interpretacja danych paleoetnobotanicznych" dotyczy problemów interpretacji wyników uzyskanych z analiz materiału subfossilnego przy pomocy równoczesnego zastosowania więcej niż jednej z opisanych wyżej metod na przykładzie kilku wybranych stanowisk archeologicznych z Ekwadoru, Meksyku i Panamy. Autorka wiele miejsca poświęca tu stopniu wiarygodności uzyskiwanych wyników wskazując również na ich słabe strony. Bardzo interesujące są także rozważania związane z odtwarzaniem środowiska życia prehistorycznych populacji ludzkich oraz sposobu ich odżywiania.

Recenzowana książka jest bardzo ważną pozycją w zakresie metodycznych podręczników w paleobotanice, tym bardziej, że należą one do rzadkości. Zainteresuje ona z pewnością nie tylko paleobotaników, czy archeobotaników, ale także botaników, palinologów oraz archeologów.

Książka jest bogato ilustrowana, zarówno rysunkami, jak i fotografiami, napisana jest językiem związłym i rzeczowym, łatwym do tłumaczenia na język polski. Tekst uzupełniają liczne wykresy i tabele. Bibliografia podana jest dla każdego rozdziału osobno, ponadto na końcu książki zamieszczono indeks rzeczowy.

Grzegorz WOROBIEC

FRÖBERG L. *The calcicolous lichens on the Great Alvar of Öland, Sweden*. Lunds Universitet, Institutionen för Systematisk Botanik, Lund 1989, ss. 109, tab. 7, ryc. 11, 25 fot. Bez numeru ISBN.

Alwary, wychodnie skał wapiennych powstałych w ordowiku, zawsze budziły duże emocje wśród botaników krajów nadbałtyckich, m.in. ze względu na niespotykane gdzie indziej współwystępowanie taksonów o różnym charakterze geograficznym, np. submediterrańskich i subarktycznych, które łączy tylko kalcyfilność. Największe i najbardziej znane alwary występują na wyspach szwedzkich (Olandia i Gotlandia) oraz estońskich (Saaremaa i Hiiumaa), a niewielkie powierzchniowo – również na terenach śródlądowych w Szwecji i Estonii.

Dystertacja doktorska Larsa Fröberga wykonana została na bazie materiału zebranego na Wielkim Alwarze (Great Alvar) na Olandii; wychodnie skał ordo-

wickich zajmują tutaj ok. 300 km<sup>2</sup> w południowej części wyspy. We wstępie, który zajmuje 25 stron (w tym 10 stron rycin, fotografii i tabel), autor w telegraficznym wręcz skrócie charakteryzuje badany teren, przedstawia formy życiowe porostów zebranych z alwaru, omawia występowanie porostów kalcyfilnych w różnych warunkach ekologicznych, a także zwraca uwagę na lichenogeograficzne. Podejmuje również niezbyt udaną próbę opisu zbiorowisk porostów kalcyfilnych na Olandii na tle analogicznych fitocenoz znanych z innych części Europy; jest to jednak w omawianej pracy zagadnienie marginalne (a szkoda!) i nie obniża jej wartości. Zasadniczym elementem pracy jest część taksonomiczna. Autor zebrał na Wielkim Alwarze 109 gatunków, w tym jeden, *Lecanora perpruinosa* Fröberg, jest nowy dla nauki, a 7 – nowych dla Szwecji. Utworzono również dwie nowe kombinacje: *Aspicilia contorta* subsp. *hoffmanniana* Ekman & Fröberg [A. *hoffmannii* auct. non (Ach.) Flagey] i *Farnoldia hypocrita* (Massal.) Fröberg (*Lecidea hypocrita* Massal.). Przy każdym gatunku znajduje się charakterystyka morfologiczna i anatomiczna, dane o ekologii i rozmieszczeniu w Szwecji oraz o typie zasięgu w Europie, krótka dyskusja oraz wykaz stanowisk. Na szczególną uwagę zasługują próby uporządkowania taksonomii krytycznych taksonów: *Aspicilia contorta* s.l. i *Lecanora dispersa* s.l. W przypadku pierwszego, autor odwołuje się tutaj do jednej ze swoich wcześniejszych publikacji (S. Ekman & L. Fröberg. 1988. – *Int. J. Myc. Lich.* 3(2–3): 215–225), w której wysunięto bardzo interesujący i o dużym znaczeniu nie tylko naukowym wniosek o możliwości wymiany genetycznej między porostami; autorzy udowadniają, że znajdowane na alwarze formy przejściowe powstały w wyniku hybrydyzacji i introgresji w populacjach *Aspicilia contorta* i *A. hoffmannii*.

Bardzo dokładnie autor omawia szczególnie trudny rodzaj *Verrucaria*, zwłaszcza grupę *V. fuscella*. Przy każdym z gatunków znajduje się fotografia przedstawiająca czytelny przekrój przez peritecjum, co znakomicie ułatwia identyfikację taksonów.

Należałoby jeszcze zwrócić uwagę na dwa niewielkie rozdziały w części wstępnej pracy. Jeden traktuje o innych organizmach towarzyszących porostom na alwarze, głównie o parasymbiotycznych workowcach, cyanobakteriach i bezkręgowcach; L. Fröberg opublikował w tym roku, wspólnie ze szwajcarskimi malakologami, dwa artykuły o relacjach między porostami a ślimakami. Drugi rozdział poświęcony jest ochronie roślinności alwaru, a zwłaszcza zagrożeniom wynikającym z nadmiernego spasaniania oraz wywołanych ekspansją jałowca na tereny, na

których zaprzestano wypasu owiec. To ostatnie zjawisko miałem możliwość obserwować na alwarach na Saaremaa, gdzie setki hektarów porzuconych pastwisk pokrywają zwarte zarośla *Juniperus communis*.

Badania autekologiczne i taksonomiczne nad kalcyfilnymi porostami naskalnymi mają istotne znaczenie m.in. dlatego, że w tej grupie znajduje się szereg taksonów hemerofilnych, które rozprzestrzeniły się bardzo szeroko na skalnych podłożach antropogenicznych, takich jak tynki, beton itp. Wyjaśnienie sposobu, dróg i tempa ich migracji oraz biologicznych podstaw hemerofilności wymaga dokładnych studiów na stanowiskach naturalnych. Praca Fröberg'a, analizowana w tym kontekście, nabiera nowego i szerszego znaczenia.

Wiesław FAŁTYNOWICZ

LUMBSCH H. T. *Die holarktischen vertreten der Flechtengattung Diploschistes (Thelotremataceae)*. Journ. Hattori Bot. Lab. 66: 133–196 (June 1989). Tab. 2, 10 map, 19 fot.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat nastąpił wręcz eksplozywny rozwój badań taksonomicznych w lichenologii. Efektem są dziesiątki opracowań monograficznych licznych rodzajów i rodzin, które bardzo istotnie zmieniły system lichenizowanych workowców. Drastyczne zmiany zaszły zwłaszcza w szeroko ujmowanej rodzinie *Lecideaceae*. Na tym tle rodzaj *Diploschistes* wydaje się być „oazą taksonomicznego spokoju”.

W recenzowanej monografii autor prezentuje 14 holarktycznych gatunków. W części wstępnej omawia dokładnie ich morfologię, anatomię i chemizm, a także, ogólnie, ekologię i rozmieszczenia. Uwagę zwraca fakt, że aż 9 gatunków jest kosmopolitami, a tylko dwa taksony ograniczają swoje zasięgi do jednego kontynentu. Ukłonem w kierunku modnych obecnie badań nad grzybami rosnącymi na plechach porostów jest krótki rozdział poświęcony pasożytom *Diploschistes*.

Część taksonomiczna rozpoczyna się krótkim opisem rodzaju i kluczem, który jest bardzo przejrzysty, chociaż w kilku punktach zmusza do przeprowadzenia analiz chemicznych i identyfikacji wtórnych metabolitów. To ostatnie stało się współcześnie standardem.

Wszystkie gatunki są wyczerpująco opisane, a bardzo rozbudowaną synonimią, fotografiami, wykazem stanowisk i, większość, z mapami rozmieszczenia na świecie. Autor wprowadza dwie nowe kom-



binacje: *D. aeneus* (Müll. Arg.) Lumbsch i *D. prominens* (Müll. Arg.) Lumbsch.

Pracę uzupełnia wykaz jednostek taksonomicznych błędnie włączanych do omawianego rodzaju oraz zestawienie taksonów, głównie odmian i form, których okazów zielnikowych autor nie widział i nie mógł ustosunkować się do nich.

Recenzowana praca jest rzetelną monografią taksonomiczną, godną polecenia tym bardziej, że w Polsce występuje pięć gatunków z rodzaju *Diploschistes*.

Wiesław FAŁTYNOWICZ

PURVIS O. W., COPPINS B. J. & JAMES P. W. *Checklist of lichens of Great Britain and Ireland*. British Lichen Society, Bulletin No. 72 (Supplement), Summer 1993, London, ss. 75. ISSN 0300-4562.

Najnowsza wersja listy porostów Wielkiej Brytanii i Irlandii zawiera 1660 gatunków, w tym 1566 – obligatoryjnie lub fakultatywnie lichenizowanych. Ponadto uwzględniono 9 podgatunków, 40 odmian i 12 form. W porównaniu z listą sprzed 13 lat, podano prawie 200 gatunków więcej; jest to głównie wynik coraz dokładniejszej penetracji terenu przez brytyjskich lichenologów. Z kolei większa o 44 liczba rodzajów (267 obecnie, w porównaniu z 223 w 1980 r.) jest odzwierciedleniem postępu w badaniach taksonomicznych i rozbitcia bardzo „obszernych” rodzajów na wiele mniejszych; dotyczy to szczególnie *Lecidea*, *Bacidia* i *Lecanora*.

Lista jest bardzo zwięzła. Do absolutnego minimum autorzy ograniczyli synonimikę, odsyłając czytelników do bardziej obszernej poprzedniej wersji listy. Przy akceptowanych nazwach zamieszczono tylko datę ich publikacji.

Uzupełnieniem listy są cztery załączniki. Pierwszy, pesymistyczny, jest wykazem gatunków, które po 1900 roku nie zostały odnalezione w Wielkiej Brytanii oraz w Irlandii i które uznano za wymarłe. Jest to 50 taksonów, wśród których – wbrew powszechnej opinii, że makroporosty giną pierwsze – jest tylko 8 gatunków krzaczkowatych i listkowatych, m.in. *Cladonia stellaris*, *Nephroma helveticum*, *N. resupinatum* i *Stereocaulon tomentosum*. Drugi załącznik zawiera wykaz 88 taksonów, które najprawdopodobniej podano błędnie w Wysp Brytyjskich, a trzeci – to lista 23 gatunków, o które wzbogaciła się lichenoflora obu krajów w ciągu ostatniego roku, tj. od wydania w 1992 r. *The Lichen Flora of Great Britain and Ireland*. Czwarty załącznik przedstawia 5 nowych kombinacji.

Uwagę zwraca konsekwentne nie przyznawanie rangi gatunku taksonom chemicznym z grupy *Clado-*

*nia chlorophaea* oraz utrzymywanie jednego rodzaju *Parmelia* s.l.

Wiesław FAŁTYNOWICZ

MATZER M. & HAFELLNER J. *Eine Revision der lichenicolen Arten der Sammelgattung Rosellinia (Ascomycetes)*. Bibliotheca Lichenologica 37: 1–138. Verl. J. Cramer, Berlin-Stuttgart, 1990 r. 21 ryc., 26 fot. ISBN 3-443-58016-5.

Przez wiele lat nie miała grupa grzybów nie znadawała aprobaty w oczach naukowców; przez mykologów były ignorowane, a lichenolodzy traktowali je „po macoszemu”. Są to grzyby saprofityczne lub pasożytnicze, które żyją na plechach porostów. Jest ich dużo i prawdopodobnie liczne gatunki są szeroko rozpowszechnione, ale dopiero niedawno świat tych grzybów zaczęły odświeżać nowoczesne monografie taksonomiczne, których autorami byli Hawksworth i jego współpracownicy – Harris, Eriksson, Aptroot, Hafellner i in. Omawiana publikacja jest kolejną z tej dziedziny.

Autorzy dokonali rewizji taksonomicznej niewielkiej grupy gatunków żyjących na porostach (ok. 30), które włączane były wcześniej do rodzajów *Rosellinia* i *Adelococcus*. Efektem badań jest m.in. opisanie trzech nowych rodzajów: *Reconditella*, *Roselliniomyces* i *Roselliniopsis*, 9 nowych gatunków oraz 7 kombinacji. Wyjaśniono również pozycję taksonomiczną wyróżnionych rodzajów; wyjściowy rodzaj *Rosellinia* należy do *Xylariales*, *Adelococcus* – do *Verucariales*, a pozostałe – do *Sordariales*. Zamieszczono również klucze do rodzajów i gatunków. W ostatnim rozdziale autorzy wskazują na kilkanaście taksonów, których pozycja systematyczna dalej pozostaje niejasna; każdy z nich jest dosyć szczegółowo omówiony. Opisy gatunków wykonano bardzo przejrzysto. Wyśmienite są także rysunki i fotografie, chociaż te pierwsze są zdecydowanie za duże. Worek z zarodnikami o długości 17 cm niewątpliwie budzi respekt, ale nie wydaje się, by taki zabieg był konieczny.

Jak w większości monografii taksonomicznych, które ukazują się w serii *Bibliotheca Lichenologica* i poza nią, w omawianej pozycji zwraca uwagę całkowity brak materiału z Polski; w innych pracach często wykorzystywane są tylko okazy zielnikowe zbierane przez Niemców w XIX i na początku XX wieku na Śląsku bądź w Prusach. Niestety, jest to świadectwo bardzo małej aktywności polskich lichenologów w dziedzinie wymiany materiałów zielnikowych.

Wiesław FAŁTYNOWICZ

FARKAS E. E. & SIPMAN H. J. M. *Bibliography and checklist of foliicolous lichenized fungi up to 1992*. Tropical Bryology 7: 93–148. 1993 r.

Porosty rosnące na żywych liściach i organach liściopodobnych roślin występują głównie w strefie tropikalnej i podzwrotnikowej, chociaż kilka gatunków stwierdzono także w strefie umiarkowanej. Z Polski znany jest tylko jeden porost obligatoryjnie nalistny – *Fellhanera bouteillei*.

Porosty nalistne odkryto na początku XIX wieku, ale dopiero badania Müller-Argoviensis pod koniec ubiegłego stulecia (opisał ok. 100 gatunków) zwróciły uwagę lichenologów na tę grupę ekologiczną. Drugim punktem zwrotnym była monografia Santessona z 1952 r., w której autor podsumował, a przede wszystkim uporządkował informacje o porostach rosnących na liściach. O nieprawdopodobnym zamieszaniu w taksonomii tych organizmów świadczy fakt, że z opisanych do 1952 r. 997 gatunków z 176 rodzajów, Santesson uznał tylko 236 z 38 rodzajów; reszta została przesunięta do synonimów.

Omalowana praca jest kolejnym podsumowaniem stanu zbadania flory porostów nalistnych świata. Autorzy zamieszczają 324 publikacje dotyczące porostów rosnących na liściach, które ukazały się w latach 1952–1992 (wszystkie wydane wcześniej są zestawione w monografii Santessona). Lista obejmuje 482 gatunki. Przy każdym z nich podano autora nazwy wraz z pełnym cytatem bibliograficznym, a także odnośniki do ważniejszych pozycji literaturowych, w których znajduje się opis taksonu, klucz oraz ilustracje. Zamieszczono także uwagi o rozmieszczeniu geograficznym. Te dodatkowe informacje bardzo wzbogacają listę i czynią z niej przewodnik dla osób, które chciałyby zająć się oznaczaniem porostów nalistnych.

Uzupełnieniem pracy są dwa niedługie rozdziały wstępne. Jeden, to krótka historia badań nad porostami – epifitami liści. Zamieszczony w nim diagram przedstawia liczbę opisanych gatunków porostów nalistnych w poszczególnych dziesięcioleciach, począwszy od 1823 r. Wynika z niego, że większość gatunków opisano w trzech krótkich okresach: 1873–1892 (ponad 100; głównie przez Müller-Argoviensis), 1943–1952 (prawie 50, z czego 44 przez Santessona) i 1973–1992 (ok. 180; różni autorzy). Drugi rozdział jest streszczeniem wiedzy o tej grupie ekologicznej porostów. Jest on zdecydowanie za krótki; po jego przeczytaniu odczuwa się wyraźny niedosyt informacji.

W trakcie lektury pracy zwraca uwagę olbrzymi wkład światowej sławy czeskiego lichenologa Anto-

nina Vězdy w dzieło poznania porostów nalistnych. Jest on autorem bądź współautorem 39 publikacji zawartych w bibliografii (12%) oraz aż 159 nazw gatunkowych (33% znanych współcześnie gatunków z tej grupy ekologicznej).

Wiesław FAŁTYNOWICZ

## NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- SUCROSE METABOLISM, 8–13 May 1995, Fundación para Investigaciones Biológicas Aplicadas, Mar del Plata, Argentyna.

*Informacja:* Dr Horacio Pontis lub Graciela Salerno  
Fundación para Investigaciones  
Biológicas Aplicadas  
Casilla de CORREOS 1348  
7600 Mar del Plata, Argentina  
Tel. +54 23 74 8257  
Fax: +54 23 74 3357

- PALEOBOTANY / COAL SCIENCE SYMPOSIUM, 28 May – 1 June 1995, University College of Cape Breton, Sydney, Nova Scotia, Kanada.

*Informacja:* Dr Erwin L. Zodrow  
University College of Cape Breton  
P. O. Box 5300  
Sydney  
Nova Scotia  
Canada B1P 6L2  
Fax: +902/562-0119

- VII EXPEDITION OF OPTIMA ITINERA MEDITERRANEA. EXPEDITION TO PELOPONNISOS, GRECE, 28 May–17 JUNE 1995, Botanical Institute, Department of Biology, University of Patras, Patras, Grecja.

*Informacja:* Prof. dr. G. Kamari  
Botanical Institute  
Department of Biology  
University of Patras  
GR-265 00 Patras  
Greece  
Tel. +30 61 99 72 76 lub +30 61 99 76 41  
Fax: + 30 61 99 72 75